

Lojze
Krakar

Semantična plat novega hrvaškega prevoda Prešernovega Sonetnega venca

V Zagrebu je leta 1974 izšla pri založbi *Školska knjiga* obširnejša *Antologija slovenske poezije* v redakciji Cirila Zlobca in v prevodih raznih prevajalcev. Knjiga zajema izbrano slovensko poezijo od Valentina Vodnika do Gustava Januša, Zlobčev uvod, kratke biografske in bibliografske predgovore k posameznim pesnikom, kratek Zlobčev pregled najvažnejših antologij slovenske poezije do leta 1974,

Mihaličeve zapiske ob prevodih, nekaj izbranih citatov iz literature o slovenski poeziji (iz Stritarja, Cankarja, Zupančiča, Vidmarja, Mejaka, Pogačnika in Paternuja) — in je sploh eden najsolidnejših prepevov slovenske poezije in informacij o njej za Hrvate (in Srbe). Nas tu zanima v njej le Prešeren, ki je zastopan s prevodi mota k svojim *Poezijam*, *Zdravice*, pesmi *Pevcu*, *Slovesa od mladosti*, *Glose*, tretje in šeste *Gazele*, soneta *Očetov naših imenitna dela*, vsega *Sonetnega venca*, sonetov *Bilo je*, *Mojzes, tebi naročeno*, *Na jasnem nebu mila luna sveti*, *Oči bile pri nji v deklet so sredi*, *Kadar previdi učenost zdravnika*, *Odrplo bo nebo po sodnem dnevi*, vseh *Sonetov nesreče* in *Uvoda h Krstu pri Savici* — in sicer nas zanima predvsem prevod Prešernovega *Sonetnega venca*, ki je delo prevajalca Luke Paljetaka.

Naš naslov ne obeta izčrpnjšega estetskega vrednotenja novega hrvaškega prevoda Prešernovega *Sonetnega venca*, ampak želi biti le poskus analize nekaterih težav, ki prevajanje takšnega pesnika spremljajo, kar pozna avtor tega zapisa iz lastne prakse in teorije prevajanja, ki se mu — kot vsakemu prevajalcu — z leti sproti rojeva in mu jo potrjujejo razni spisi raznih avtorjev o tem, kaj je prepesnjevanje. Ta naš poskus želi takó biti bežen pretres maksimalnih možnosti prevajanja pesmi iz slovenščine v (srbo)-hrvaščino, tj., *kako* je mogoče »poslovanjati« slovenske poete na Hrvaškem in hrvaške (ali srbske) na Slovenskem.

Rimani Prešernovi verzi, ki se zde visoko zahtevni slovenski prevajalski kulturi skoraj neprevedljivi, zaposlijo prevajalca s čisto specifičnimi problemi. Stilizacija jezika dosega pri Prešernu še posebej visoko stopnjo in jo je mogoče zadovoljivo pouresničiti s podobnimi sredstvi le v knjižnih jezikih *nekaterih* narodov. Angleški rimani verz (ne blankverz) tendira na primer k temu, da stoji na njegovem koncu kot rima največkrat glagol, pri čemer uporablja prevajalec opisne glagolske oblike (*s to be in to do*), kar v slovenščini in pri Prešernu ni potrebno. Nemec ima spet težave s stranskimi stavki v verzih, kjer jih uporablja, kajti tam mora glagol nujno stati na koncu verza, če naj stranski stavek zaokroži glavnega v eno misel, kar je pri Prešernovih sonetih skoraj pravilo, sicer pride pri nemškem prevajalcu do neljubih enjambementov ipd. Slovanskim jezikom z mnogo bolj gibljivim stavčnim besednim redom pa ostane lahko pri rimanju Prešerna skoraj vse to prizaneseno. Zapovrstje rim v prevodu je lahko v svobodnem odnosu do miselne kompozicije pesmi, do njene poetske infrastrukture, do natančne

transkripcije podob. Tako se zgodi zelo redko, da si v prevodu iz enega v drugi slovanski jezik sledita kot rimi dve semantično enakovredni besedi in takšne ugodne situacije so pri medsebojnih prevodih iz podobno sorodnih si jezikov pogostejše kot, recimo, pri prevodih iz slovenščine v nemščino.

Kako je s tem pri Paljetakovem *Sonetnem vencu*? Za kolikor mogoče popolno podobo vsega gornjega celó ni treba primerjati vseh petnajst sonetov izvirnika in prevoda, marveč zadostujeta le osrednja dva soneta v slovenščini in srbohrvaščini, osmi in deveti sonet.

Prešeren:

8.

Vihárjev jeznih mrzle domačije
 bilé pokráj'ne naše so, kar Samo,
 tvoj duh je zginil, kar nad tvojo jamo
 pozabljeno do vnukov veter brije.

Oblóžile očetov razprtíje
 s Pipínovim so jarmom sužno ramo,
 od tod samo krvavi punt poznamo,
 boj Vitovca in ropanje Turčíje.

Mínúli sreče so in slave časi,
 ker vredna dela niso jih budile,
 omolknili so pesem sladki glasi.

Kar niso jih zatrle časov sile,
 kar raste rož na mladem nam Parnasi,
 izdihljaji, solzé so jih redíle.

9.

Izdihljaji, solzé so jih redíle
 s Parnása moj'ga rožice prič'jóče;
 solzé 'z ljubezni so do tebe vroče,
 iz domovínske so ljubezni lile.

Skeleče misli, da Slovenec mile
 ne ljubi matere, vanj upajoče,
 da tebe záme vneti ni mogoče,
 z bridkostjo so srcé mi napolníle.

Željé rodile so prehrepenéče,
 da s tvojim moje bi ime slovelo,
 domače pesmi milo se glaseče;

željé, da zbudil bi Slovenšč'no celo,
 da bi vrnili k nam se časi sreče,
 jim moč so dale rasti neveselo.

Paljetak:

8.

*Vjetrovā ljutih gnijezda gdje led bije
sve pokrajine bjehu nam, jer, Samo,
tvog duha nesta, nad grobom ti tamo,
zaboravljenim posve, vjetar brije.*

*Raspred otácā staviše nam prije
Pipinov jaram na ramena āmo;
otada samo krvavi bunt znamo,
boj Vitovica i pljačkanje Turčijē.*

*Sreće i slave minuli su časi,
jer velike se stvari nisu zbile,
umuknili su pjesmē slatki glasi.*

*Otkad ih nisu strle dōbi sile,
otkad se ružam naš mlad Parnas krasi,
izdisaj, suze, njih su othranile.*

9.

*Izdisaj, suze njih su othranile,
s Parnasa moga ruže cvjetajūće:
s ljubavi zá te suze su se vruće,
i s ljubavi za dōmovinu lile.*

*Pregorke misli, da Slovenac milē
nē ljubi mājkē svoje, niti kućē,
da je žar tvoj raspalit nemogūće,
tugom su grud mi ispunile bile.*

*Želje su meni rodile još veće
da s tvojim moje ime slovit stane,
s domačom pjesmom milom da se kreće;*

*da probudi Slovence uspavane,
da vrate nam se opet časi sreće,
jačale svaku su da tužno plane.*

V Paljetakovem prevodu se z rimami v gornjih dveh Prešernovih sonetih pokrivajo rime *čāsi* : *glāsi* : *krāsi*, pa tudi semantično zaporedje v verzih s prvima dvema rimama je ohranjeno (čeprav se množina samostalnika *čas* glasí — po *Srbohrvatsko-slovenskem slovarju* Janka Jurančiča, Ljubljana 1955 — *časovi* in množina besede *glas*-*glāsovi*). Delno sozvočje med štirimi srbohrvaškimi akcenti je doseženo v rimah *bijen* : *brije* : *prlje* : *Turčijē* (?), *āmo* : *znāmo* : *Sāmo* : *tāmo*, *zbile* : *sile* : *òthranile*, *òthranile* : *lile* : *milē* : *bile*, *cvjetajūće* : *vrūće* : *kūće* : *nemogūće*, *veće* : *kreće* : *sreće* in *stāne* :

üspavane : *pläne*. Verza s domačom pjesmom milom da se kreće in jačale svaku su da tužno plane pa sta za Prešerna preprozaična. Pikolovstvo? Ne. Ampak želja po razčlenitvi prevajalskega postopka tega prevoda, ki je kljub vsemu gornjemu — po mojem — najboljši (srbo)hrvaški prevod Prešernovega *Sonetnega venca*, kar sem jih bral, nefilološki in obenem ne preveč pesniško svoboden in povrh še delo doslej nam skoraj neznanega prepesnjevalca.

Paljetakov prevod, prevod iz jezika v jezik, ki sta si etimološko sorodna, se bere tako, kakor bi brali prevode velikih pesniških del izpod peres dobrih prevajalcev, na primer slovenski Klopčičev prevod prve kitice Heinejeve pesmi *Die Lorelei*, torej prevod iz jezika v jezik, ki sta si etimološko nepri-merno manj sorodna kot (srbo)hrvaščina in slovenščina:

Ne vem, kaj me žalost ne mine,
ki muči mi srce,
a pravljica iz davnine
iz misli več mi ne gre.

za:

*Ich weiss nicht, was soll es bedeuten,
dass ich so traurig bin;
ein Märchen aus alten Zeiten,
das kommt mir nicht aus dem Sinn.*

Vsak prevajalec je prisiljen, da izbira rime iz vsega besednega zaklada svojega jezika, ne glede na specifični stilistični besedni red v svoji materinščini. (Izračunali so, da je iz okrog petdesetih leksikalnih enot, iz katerih je sestavljen na primer sonet v ruščini, mogoče narediti šest parov pravih rim, v francoščini pa celo devet parov, druge »rime« so enklitike, medmeti, nepotrebni imperativi ipd.). Kako je s tem v našem primeru, če vzamemo tokrat samo osmi sonet? Pri Prešernu je v osmem sonetu celó štiriinsedemdeset leksikalnih enot (predlogov ne štejemo, ker tvorijo skupaj z nadrejeno besedo eno enoto, enako jih ne štejemo pri Paljetaku), v hrvaškem prevodu tega soneta pa jih je šestinsedemdeset. Prešeren ima v kvartetnem delu štiri pare »pravih« rim, v tercetnem pa 2×3 »prave« rime, Paljetak v kvartetnem in tercetnem delu prav tako (in to celó enake kot Prešeren: — *ije*, — *amo*, — *asi* in — *ile*). *Repkov* (medmetov ipd.) med rimami ni, akustika je skoraj ista, samo da so rime pri Prešernu povsod centralni pojmi in s tem glavna semantična teža verza (*mrzle domačije, Samo, nad tvojo jamo, veter brije, očetov razprtije, sužno ramo, punt poznamo, ropanje Turčije, slave časi, dela niso jih budile, pesmi sladki glasi, časov sile, na mladem nam Parnasi, solzé so jih redile*), pri Paljetaku pa je nekaj izjem: *nad grobom ti tamo, staviše nam prijé in na ramena amo*. V (srbo)hrvaščini na novo zri-mani Prešeren torej v tem pogledu skoraj ni utrpel škode, akustično se bere skoraj tako, kakor da bi te pesmi napisal kak Preradović.

Razen ob rime pesniški prevajalec zadene največkrat ob težavo, da ista misel, formulirana v dveh različnih jezikih, zahteva od njega različno število zlogov. Različna semantična gostota izvornika in prevoda ga sili, da omeji vsebino izpovedi ali pripovedi — ali narobe: da maši prostor, ki mu pre-ostaja, z nepotrebniimi dodatki, kar ne ostane brez vpliva na celotno inter-

pretacijo pesmi. Takšno težavo ima na primer nemški prevajalec iz angleščine ali francoščine. Zaradi tega, ker je srbohrvaščina bogata vokalov in slovenščina zaradi vokalne redukcije v tem pogledu bolj revna, pa je imel prevajalec Prešernovega *Sonetnega venca* v jezik, ki slovi med evropskimi kot eden najbolj blagoglasnih zaradi bogastva samoglasnikov in njihovih štirih še živih intonacij, opraviti predvsem s prvo oviro, ki smo jo omenili zgoraj. Razčistimo to tokrat na našem drugem, tj. na devetem Prešernovem sonetu in na njegovi prepesnitvi, potem pa še izjemoma na drugem sonetu *Sonetnega venca*.

V devetem sonetu prevajalec namesto *rožice prič'joče* ni našel sinonima za *prič'joče* in je napisal *ruže cvjetajuče*; *Slovenec . . . ne ljubi matere, vanj upajoče* še ne pomeni, da *Slovenec . . . nè ljubi mājke svojē, niti kuče*; pri *da je žar tvoj raspalit nemogūče* ni povedal, da poet ni mogel vneti te toliko po nepotrebnem slavljene Julije zase (*záme*), je pa to lahko storil nekdo drug; *prehrepenēče* Prešernove želje iz tega soneta so opisane kot neka slepa sla še v pesmi *Ko brez miru . . .* in so bile hujše kot *još veče*; ob tem, da *moje ime . . . s domačom pjesmom milom da se kreče*, smo že omenili neprešernovsko prozaičnost — in tudi s tem, *da probudi Slovence uspavane*, Prešeren ni mislil prebujati zaspancev (semantični odtенок!), ampak zbuditi slovensko kulturo, nacionalnost in ponos.

V drugem sonetu pa prevajalec v prvi verz ni več spravil besede *mojih* (*Rāna je spomen on i tvojē hvālē*), v drugem verzu je moral izpustiti sinonim za *prihodnje čase* (*Slovencu će se glasit i u čase*), v petem so pri njem dekleta samo *ohole* (*prevzetne*, ne pa tudi *zale*), v osmega ni mogel vstaviti še ustreznega izraza za *bolj spošt'vale*, ampak je napisal le *da vjernu ljubav cijeniti bi znale* in v dvanajstem je naredil Prešerna preskromnega z verzom *ipak će možda ostat pjesme male / tē . . .* Kako se lahko takšne nesoznačnice vkradejo človeku v pesniški besednjak, je pravzaprav Paljetak še najslabši primer. Hamleta je Schlegel na primer na nekaterih mestih prevedel tako, da je z nenaravno semantično zgostitvijo (*gesehn* namesto *gesehen*, *gift'gen* namesto *giftigen* ipd.) našel najugodnejšo rešitev, Heine pa je pri prevodu Byronove pesmi *To Inez* storil narobe: dovolil si je celo po dva ali tri zloge več v verzih, da je iz angleške moške rime v vseh verzih naredil v prvem in tretjem nemškem verzu žensko rimo.

*It is the weariness which springs
To me no pleasure Beauty brings;*

je prevedel v:

*Es ist kein Überdruss, der mich erdrücket
Denn keine Schönheit gibt's, die mich entzücket . . .*

Da je treba prevajati rimane pesmi v rimah, kar velja za skoraj vse evropske jezike (v glavnem sta tu izjemi francoščina in deloma italijanščina, pa tudi srbščina, kadar se zadovolji na primer z rimami kot *oprōsti : rādosti*), je sicer šolska definicija, vendar v slovenščini in hrvaščini do dandanes tudi tradicija. Razne evropske poetike imajo celo slovarje rim, Slovenci — nam v dobro — še ne, sicer bi naša fantazija počasi poapnevala. Prešernov *Sonetni venec* ima same ženske rime, toda slovenska poezija je tudi v sonetih polna moških (A b b A / A b b A ipd.). Prešernove ženske rime so prevajalcu v

(srbo)hrvaščino olajšale delo, kajti njegov jezik pozna nasprotno prave moške rime le v enozložnicah, ki se neizkušnemu prevajalcu lahko hitro sprevržejo v priveske. Paljetak je prevedel v naši antologiji tudi dve takšni Prešernovi pesmi, kjer Prešeren zveni z moškimi rimami (*Zdravica* in *Pevcu*); v teh dveh prevodih je s korektnostjo hrvaških rim drugače.

Zaradi razlik v semantični gostoti posameznih jezikov, stilistični vrednosti besed in zgodovinskih tradicij se večkrat dva pesniška metra v dveh književnostih ne pokrivata: tako je tudi v dveh najbližjih si južnoslovanskih jezikih, v slovenščini in v hrvaščini. Silabotonični verz, v katerega prevajajo pesmi v vezanih klasičnih oblikah, uporabljajo danes pri skoraj vseh slovanskih narodih. Skoraj vseh, pravimo, kajti tu so s svojimi naglasnimi pravili delna izjema poljščina pa češčina in slovaščina, (ki lahko naglasita nepoudarjeni zlog z dolžino vokala) in delno tudi (srbo)hrvaščina. Medslovansko prevajanje pesmi v klasičnih oblikah je torej prevajanje med dokaj sorodnimi meroslovnimi sistemi.

Prešernov metrum v hrvaškem *Sonetnem vencu* sicer stopica pravilno, če to beremo hitro, a prevajalec svojemu jeziku ni hotel in ni mogel delati sile, in če bi hoteli biti tu preživeli, bi si Prešernove U-U-U-U-U zapisovali večkrat z -UU-U-UU--U ali z U-U-UUU-U-U ipd. in prišli do tenkoglasnih protislovij in nasprotij. Toda kvalitativna in kvantitativna plat metrike sedita na področje semantike, v kateri naj jeziki bohotijo dalje — in prav čar tega bohotenja nam preprečuje, da bi držali tu v rokah gramatiko, ampak veleva, naj vzamemo namesto nje Prešerna (slovenski in hrvaški *Sonetni venec*) in kot moto k branju najprej preberemo, kar svetuje Prešeren:

*Slovinci, ako čakate slovarja,
ne čakajte ga od abecedarja!*

Drugače povedano: pričakali smo prevod Prešernovega *Sonetnega venca* v nam najbližji jezik od človeka, ki je sicer skrbno brskal po svojem slovarju, ni pa pri tem ostal abecedar. Ki je v okvir semantične širine (srbo)hrvaščine poetsko le redkokdaj neuspešno vžil skoraj vse, kar je Prešeren nepremakljivo nabil v svojo kranjščino. In ki je morda prvič dal vsaj šolarjem na svojem jezikovnem področju takšnega Prešerna, ki jim bo res povedal, kar je hotel povedati, tj., spoznali ga bodo tudi po njegovi poeziji, ne le imenu, predpisanem za šolsko rabo.